

בין פירנצה לסיני

אברהם פסקא : אודיסיאה 6, ספריית פוע"ל, תשל"ג.

"מדינות" איננה רק שאלה של זמן, כלומר תגובה מיידית, ישירה, זמן קצר בלבד אחרי ההתרחשות עוד לפני שזו עוכלה כראוי והובנה לכל עומקה ולכל רכיביה. "מדינות" היא גם תגובה ישירה, מתוספסת, אותנטית, אפילו היא באה כעבור זמן. "אודיסיאה 6" נכתב בעקבותיה של מלחמת ששת הימים, והוא אולי הספר האחרון שנכתב על מלחמה זו ויצא לאור לפני שפרצה מלחמת יום הכיפורים. קריאתו אחרי המלחמה האחרונה, יחד עם שאלות כבדות שהיא מעלה כלפי כמה מן הרעיונות המועלים על ידי המחבר, הופכת את הספר לאקטואליה ואינה מאפשרת בעצם כל מימד של ריחוק. הסיפור כתוב בכנות רבה ותוך מעורבות אישית עמוקה, שאין להטיל ספק במהימנותה. שאלות-יסוד של חיינו מוצגות בחריפות בוטה, אבל אותנטיות וכנות אינן אמת. על כל פנים, אינן עושות ספרות טובה. ודווקא המלחמה האחרונה (אף שנדמה לי כי הייתי מגיבה על הספר באופן דומה גם לפני) מפחיתה את משקלה של הביקורת האסתטית וממקדת את העינין בבעיות. כי מנקודת מבט אסתטית זהו רומאן קלוש למדי. סיפור העלילת לא נועד, כנראה, מלכתחילה אלא להציג פילוסופיית חיים, לפרוק מטען רגשי.

גיבורו של הרומאן, גיורא, נקרע בין החיגון שקיבל בבית הוריו (אביו הוא "פאשיסט ישראלי"). פסקא מתאר את אביו גיבורו תוך גילוי נטייה להגדרות חריפות ופרובוקאטיביות במתכוון ובין חיינו החדשים בפירנצה, שם הוא מתאהב בנערה איטלקיה וחי איתה. דווקא באיטליה האחר-פאשיסטית מעריצים אותו בני משפחתה של אהובתו דונטלה כבן לאומה של גיבורים. מלחמת ששת הימים מחזירה את גיורא ארצה ובתוך המלחמה הוא נקרע בין תיעובה על כל המתרחש בה לבין "חדוות המלחמה" האוחזת בו בשדה הקרב. את המלחמה הוא רואה כמלחמה בין הישראלים החזקים, ה"פרוסים של המזרח" לבין הערבים החלשים. גיורא אחוז יסורי כוח. המעבר המהיר

שלישי אובייקטיבי כביכול, מסופרים פרקי ההיזכרות מילדות, כווידי סובייקטיבי מפי המספרת עצמה, בגוף ראשון. והנה, למרות שפרקי העבר הילדותי הטראומטי הינם עצובים וכאובים ומרגשים יותר, דווקא הם מסופרים בצורה מאופקת מאוד ונעדרת סנטימנטאליות. לעומתם פרקי ההווה, למרות הריחוק האובייקטיבי של המספר, רוויים רגשות סובייקטיביים, יותר ממה שאפשר היה לצפות.

ענין מוזר אחר הוא סיפורי החלומות הרבים. אגב, החלומות ברובם הינם יותר מדי מחוברים ומנומקים באופן פסיכולוגי-לוגי מכדי לשכנע במהימנותם ה"חלומית" התת-הכרתית. על-כל-פנים, דומה שלחלומות הגיבורה נודע תפקיד נכבד ביצירתה של אווירת הסיוטים הפאנטאסמאגורית בעולמה. ברם, עד מהרה מתברר שברובם אינם נחוצים כלל, הואיל והם מציאות ה"ריאלית" שהמספרת בוחרת לעצב ולתאר בסיפורה, הינה סיוטית ומוזעזעת יותר מהחלומות הללו, ויותר מהם היא גם מרשימה ומשכנעת במהימנותה האמנותית.

כך, למשל, תיאורי הטירוף של "הדסה המשוועת", המתוודה לפני עדת ילדים תמימים חומדי-לצון איך "את הכל הוציאו לי מהבטן. עכשיו ריק, לגמרי ריק" (30); של הצייר המשוגע העומד בבוקר יום כיפור באמצע כבישי ריק וצועק: "ישראל עם של משוגעים — — — כולם משוגעים" (106); וכן התיאור המזעזע של גסיסתה ומותה של הגברת אטינגון (128) ונסיון התאבדותה של גברת גוסטי (144). אך המחריד מכל הוא תיאור התפוררותה המהירה של הגברת מינץ המופלאה, שהיא האדם היחיד ששולה יכלה לאהוב, והיא ממשיכה לדבוק בה בכל לבה גם בעת דעיכתה והתפוררותה. מזעזע מאוד הוא תיאור האורגיה הפרועה בביתה של הגברת שיף המזדקנת, שהיא ביטוי לתשוקת החיים המטורפת הגורפת יחד את חברות הצעירים עם הגברת המזדקנת במעגל ריקודים שדי ומבחיל (אגב, דומני שתיאור ההילולה הפרועה הזו הוא התיאור המרשים ביותר בספר).

אכן, זהו ספר-ביכורים מעניין ומרתק, למרות אווירת הסיוטים והצלילים, היאוש והמוות; ואולי דווקא משום כך...

פעם אחר פעם

יעקב בסר : "שדה סקולה", שירים, ספריית פועלים, תשל"ג.

אני מרגיש, אולי גם יודע, שיעקב בסר בעל "שדה סקולה", ספר שיריו החדש, הוא משורר רגיש. חשתי זאת גם עתה וגם במבחר הקטן של שיריו שיצא בהוצאת "עקד" ובספרו "שירי רים בהליכה הזאת".

אך עד עתה לא "נתקעו" לי שיריו בזכרון. הם היו טובים בעיני (בהחלט! אף שלא כולם כמובן), בנויים כהלכה, מהוקצעים, אימאז'יס-טיים, ברובם, ובעלי שורות עם "פסיחה" ו"שבי-רת" שורה — בקיצור, עשויים כדבעי. מדב-רים אל העין ואל הלב בשעת קריאתם.

אך, אולי, היו חסרים את המגע האישי עם הקורא, את ה"מאגיות" השירית הכופה עליך לזכרם, בדומה לשירי אסתר ראב, למשל (הראשונים בהם מתוך "קמשונים"), אמיר גל-בוע, זלדה או נתן נד. כלומר, מה שאתה קורא, לעצמך בלבד, ייחודיות של משורר, אפשר היתה חסרה בהם.

אולם בספרו החדש מצוי שיר אחד, בפלא כל-כך, שלם, רגיש כל-כך, שאיני יכול לשכחו והוא "מכה" בזכרוני כדי כך, שאני חוזר וקורא בו. שיר זה מובילני גם לשירים אחרים ומעמיר-דני על רגישותם וכשרם.

שיר טוב מאוד א ח ד, ייתכן שאינו עושה ספר שלם, אלא שזכותו כה גדולה בעיני עד שלולא הוא איני יודע מה היה המשך מגעי האישיים עם שירי בסר. ואילו עתה יודע אני. והרי זה כמו צוהר חדש שנפתח לנפשו של אדם, לייחודו כמשורר, כמסתכל פנימה, אל העולם ואנשיו, ומגלה לפניך את הניואנסים בני רגע אחד בן-חלוף הגהפכים לנצח.

כוונתי לשיר "כשאישי זקן נוגע" (עמ' 12), שכלי-כולו עשר שורות :

כשאישי זקן נוגע
פעם אחר פעם בכתף אשתו
אני מרגיש פרפר
מרחף ממעל ללבי ברעדים זעירים
כנפיו נוגעות ולא נוגעות ריסי עיני

מנופי טוסקאניה לחולות סיני, ממנעמי החיים לזוועות המלחמה, מעורר בו שאלות על מהות האדם. התהום עמוקה מכדי שיוכל לעבור עליה בשתיקה. החוויה האישית, הפגישה עם המוות, מעוררת את השאלות המצופות על אודות חיים ומוות, מלחמה ושלום. גבורה ופחדנות. מאו "במערב אין כל חדש" אין הקורא יכול לצפות לשאלות אחרות ולתשובות אחרות. אפילו הח-וויות חוזרות. לצערנו הסיבה לכך אינה דווקא החזרה עליהן בספרות המלחמה האנטי-מל-חמתית. ניתנה האמת היאמר, שפסקא אינו משיב תשובות חד-משמעיות על השאלות הבר-טות שהוא מטיח.

לזכותו של פסקא אפשר לומר, שגילוי המי-מד האנושי במלחמה משכנע באמתו הסובייק-טיבית. אינך חש ביוף, בהצטעצעות, באימוץ פוזה. הדברים באים מן הלב ומבטאים את האמת של הגיבור, ואולי גם של המחבר. אך הדיונים ה"פילוסופיים" הארוכים אינם מועילים ליצירה, תהי דעתנו על מה שנאמר בהם אשר תהיה. למרבה הצער הלשון שפסקא משתמש בה משמשת טריו בין החוויה האותנטית לבין גילומה הספרותי. הנסיון לחקות את שפת היום-יום, להרבות "גסויות", לפשט את הדיאלוגים אינו מצליח. וזאת משום שפסקא אינו שולט כראוי בשפתו, ולעיתים אף משלב לשון "גבור-הה" במקום שאין בה צורך ובחוסר רגישות.

דווקא משום שאני מאמינה לפסקא, ודווקא משום שטבעי הוא שחוויה עמוקה ומוזעזעת כמו מלחמה מטביעה רושם עמוק על החווה אותה ותובעת לעיתים תכופות ביטוי ספרותי בשירה או בפרוזה, אסתייע בדברים ששם תומאס מאן בפיו של טוניו קרגר, אף שגם בהם מרובה יסוד ההכללה ואינם בגדר חוק : "אם לברך פועם כך בחמימות יתירה, או מובטח לך כי תנחל כשלון גמור. אתה נעשה פאתטי, סנטימנטאלי... ואתה עתיד להוציא מתחת ידך משהו כבד, מעין גוש גולמני שלא עובד כל צרכו..."

מלחמה היא דבר מדכדך ונורא ואותנטיות ומידיות בלבד אינן יכולות לה.